

* ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΙΠΛΟΥΝ ΠΟΛΕΜΟΝ *

Ἀξιότιμοι Φίλοι,

Ἐἰς τὴν τόσον τιμητικὴν δι' ἐμὲ παράκλησίν σας, ὅπως γράψω διὰ τὴν ἐπετηρίδα τῆς θαυμασίας σας "Ποικίλης Στοᾶς,, ὀλίγας ἀναμνήσεις μου ἀπὸ τὸν ἀπελευθερωτικὸν πόλεμον, ὡς στέλλω μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν μερικὰς πολεμικὰς σελίδας, περιχρᾶν σκιαγραφίαν φοικωδῶν ἀλλὰ καὶ ἐνδόξων ἡμερῶν, τοσοῦτον

υἱᾶλλον καθόσον μοῦ δίδεται ἐδκαιρία ἢ ἀναμνησθῶ ἐνὸς ἡρωϊκοῦ ἀνδρὸς ἀγαπητοῦ συναδέλφου ἐν πολέμῳ καὶ γενναίου τέκνου τῆς Πατρίδος.

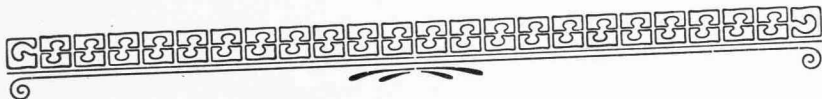
Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Ἰουλίου 1913

Με μεγάλην τιμὴν

ΕΜΜ. Μ. ΧΑΝΔΡΑΚΗΣ

Καθηγητὴς τῶν Μαθηματικῶν

ΠΟΛΕΜΙΚΑΙ ΣΕΛΙΔΕΣ

ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΑ

«... ἔτι μοι μένος ἔμπεδον ἔστιν»
(ΔΙΟΜΗΔΟΥΣ Ἀριστεία)

ΕΣΑ ἴσῃν πάχνη, ποῦ ἐσχέπαζε κάθε πρωῖ τοὺς βράχους τῶν ὑψηλῶν Ἀνωγείων καὶ ποῦ ἔκαμνε ἴστο θαμβὸ λυκαυγῆς νὰ φαίνονται αἱ κατασηνώσεις τοῦ τρίτου τάγματος τῶν εὐζώνων, ὡσάν ὀπίσω ἀπὸ λευκῆς γάζης, οἱ φαντάροι τοῦ πέμπτου λόχου ἐπρόβαλλον ἀπὸ τὰ κόκκινα ἀντίσκηνά τους, ποῦ ἦσαν σκορπισμένα ἐδῶ κ' ἐκεῖ τριγύρω σὲ μία λάκκα ποῦ τὸ νερὸ τῆς μαζωμένο ἀπὸ τῆς ἀδιάκοπες βροχῆς, κάθε πρωῖ ἐξημερώνετο παγωμένο.

Μερικοὶ ἔτρεχαν ἐπάνω - κάτω γιὰ νὰ θερμάνουν τὰ ξυλιασμένα πόδια των ποῦ ἴσῃν παγωμένην νύκτα εἶχαν μείνει ἔξω ἀπὸ τὸ ἀντίσκηνον, ἄλλοι ἀναδεύοντες τὴν στάκην ποῦ εἶχε γίνει ἀπὸ τὴν φωτιάν τῆς προτεραίας, προσεπάθουν νὰ εὔρουν ὑπολείμματα θερμότητος.

Ἐκεῖ ἐπάνω οἱ εὐθραστοὶ νέοι τῶν πόλεων καὶ οἱ μαυρισμένοι καὶ σκληραγωγημένοι ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ ὑπαίθρου χωρικοὶ συνεμερίζοντο τὰς ταλαιπωρίας καὶ τὰ βάσανα, τὰ ὅποια μία ἐσπορατεία εἰς τὰ βραχώδη βουνὰ τῆς Ἠπειροῦ ἐπέβαλλε. Ἡ βροχὴ καὶ τὸ ψῦχος, ποῦ ἀπὸ τοὺς χιονισμένους λόφους ἐσκορπίζετο διαπεραστικὸν καὶ ἔκαμνε νὰ κτυποῦν αἱ σιαγόνες των, δὲν τοὺς ἀπεκαρδίωνε. Εἶχαν ἀφήσει τὰ θερμά των σπῆτια ἐκεῖ μακρὰ καὶ ἤξευραν ποῖος ὀλίγον ποῖος πολὺ ὅτι εἰς τοιοῦτου εἶδους ἐκδρομάς, δὲν περνᾷ κανεὶς πολὺ ἀναπαυτικά. Καὶ ὅμως ὅλοι ἦσαν ὑγιεῖς, ὅλοι εὐχαριστημένοι καὶ μὲ ἀνυπομονησίαν ἀνέμενον τὴν διαταγὴν, ἣ ὅποια θὰ τοὺς ἔστελλε ἐμπρός... Ἐμπρός! Πρὸς τὴν πόλιν τῶν θρύλων καὶ τῶν παραδόσεων, τὴν πόλιν ποῦ ἤρεμος σάν νεράϊδα τῶν ὄνειρων κατοπτρίζεται ἴστον ὑγρὸν τάφον τῆς Φροσύνης καὶ τὸσων ἄλλων θυμῶν, ποῦ ἡ θηριωδία ἐνὸς Ἀλῆ - Πασσᾶ εἶχε καταδικάσει.

Ἵπίσω ἀπὸ τὰ κατάξηρα αὐτὰ βουνὰ, κάτω στὴν πεδιάδα ἐπερίμεναν τὰ Γιάννενα τοὺς ἐλευθερωτὰς των.

— Ποιὸς εἶναι σήμερα ἀγαρία γιὰ νερὸ; Ἡρώτησα, ἅμα ἔκαμα προσκλητήριον εἰς τὴν ἐνωμοτίαν μου.

— Ὁ γέρω - Χαραλάμης!.. ἐφώναξαν ὅλοι μαζὺ οἱ στρατιῶται κτυπῶντες τὰ πόδια ἴστο ξυλιασμένο ἔδαφος γιὰ νὰ ξεμουδιάσουν.

Ἀπὸ τὴν γραμμὴν τῆς ἐνωμοτίας ἕνας στρατιώτης ἔκαμ' ἕνα - δύο βήματα ἐμπρός καὶ ἤρχισε ἔπειτα νὰ μαζεῦῃ τὰ παγούρια τῶν συναδέλφων του. Ἐνα, δύο, τρία... δεκαοκτὼ παγούρια ἐφορτώθη προθύμως ὁ Χαραλάμης, ἀφοῦ

τά επέρασε εις ἓνα λουρί τοῦ γυλιού του καί τὰ ἐκρέμασε εἰς τὸν ὄμο τὰ μισά ἐμπρός καί τὰ μισά ὀπίσω· ἔπειτα μὲ βῆμα κλονιζόμενον ἀλλὰ χορῶν ἐγάθη πίσω ἀπὸ τοὺς βράχους. Κάτω χαμηλά εἰς τὴν κοίτην ἀποτόμου χαράδρας ἔνθα κατὰ σταγόνας σχεδὸν ἀνέβλυζε ὀλίγο νερὸ καὶ ποῦ γιὰ νὰ καταβῆ κανεὶς καὶ νὰ γυρίσῃ ἤθελε μιὰ ὥρα, χωρὶς νὰ λογαριάσῃ τὴν ἀναμονὴν ἰστοῦς ἄλλους, συνωθοῦντο στρατιῶται καὶ εὐζωνοὶ.

Ὁ στρατιώτης Χαραλάμπης, ποῦ τὸν ὠνόμασαν γέρο οἱ συνάδελφοί του, ἦτο ἓνας ἐργάτης μεσόκοπος, μὲ τὸν ἓνα ὀφθαλμὸν ὀλίγον χαλασμένον καὶ τὸ πρόσωπον ἀρκετὰ ρυτιδωμένον. Ἦτο ἐθελοντής, διότι, ὡς ἔλεγε, ἡ ἡλικία του δὲν εἶχε κληθῆ ὑπὸ τὰ ὄπλα. Ἐὰν ἡ πατρίς του δὲν τὸν εἶχε καλέσῃ, αὐτὸς προσηύχεται αὐτόκλητος καὶ οὐδεὶς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ἀποδιώξῃ. Ἦτο πολὺ ἀγαπητὸς ἀπὸ ὅλον τὸν λόγον διὰ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν ἀνεξικακίαν τὸν ὁσάκις τὸν ἐπείραζαν οἱ ζωηροὶ συστρατιῶται του. Πρόθυμος πάντοτε εἰς τὴν ὑπηρεσίαν χωρὶς ποτὲ νὰ τὸν ἀκούσω καὶ εἰς τὴν βαρύτεραν ἀγγாரίαν νὰ δυσφορήσῃ, τὸναντίον πολλὰκις ἀνελάμβανε τὴν ὑπηρεσίαν ἄλλων λεπτοφυῶν συναδέλφων του, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐφέρετο μὲ στοργὴν μητρικὴν.

Πολλὲς φορές ὅταν τρυγῶρο εἰς τὴν φωτιά ἐθερμαινόμεθα μᾶς ὠμιλοῦσε γιὰ τὴν περασμένην του ζωὴν, μίαν ζωὴν στερησέων καὶ ἠθικῶν στενοχωριῶν. Δὲν εἶχε κανένα εἰς τὸν κόσμον ποῦ νὰ τὸν σκέπτεται καὶ αὐτό, ὅπως ἔλεγε, τοῦ ἔδινε περισσότερο θάρρος εἰς τοὺς κινδύνους, εἰς τοὺς ὁποίους τόσον ἐθελουσίως εἶχε συμμετάσχει. Ἐκεῖνο ὅμως, ποῦ ἴσθης βραδυνὲς μας βεγγῆρες τὸν ἔκαινε μελαγχολικόν, ἦτο ὅταν ἠναγκάζετο νὰ μᾶς διηγηθῆ γιὰ τὸν ἄλλον πόλεμον ποῦ εἶχε λάβει μέρος, τὸν ἀτυχή ἐκεῖνον πόλεμον τοῦ 97, ποῦ τότε ἐφεδρος εἶχε ἰδῆ μὲ τὴν φρίκην ἑνὸς πανικοῦ καὶ τὴν κατασχύνην μᾶς ὑποχωρήσεως. Ὁ ἐφιάλτης ἐκείνων τῶν φοβερῶν ἡμερῶν τοῦ ἐτάρασε καὶ τὸν ὕπνον του ἀκόμη καὶ πολλὰς φορές ἐξεσπύσσε μῆσα στὴν ἡσυχία τῆς νυκτὸς σὲ φρικιαστικά, ἀγρία παραμιλητά. Ὁ πόλεμος ἐκεῖνος εἶχεν ἐπιδράσει πολὺ εἰς τὴν ζωὴν του καὶ καθὼς μᾶς ἔλεγε, ἐφοβεῖτο μὴ πάθῃ ἀπὸ μανίαν καταδιώξεως καθὼς ἦτο ἔτι ὑστερικῆς φύσεως καὶ νευροπαθῆς. Ὁ πόλεμος γι' αὐτὸν τώρα ἦτο ἡ θεραπεία, τὴν ὁποίαν ἐνόμιζε ὡς ῥιζικὴν εἰς τὸ νόσημά του.

Μὲ παιδικὴν χαρὰν ὁ πτωχὸς Χαραλάμπης μὲ τὰ ὑπερτεσσαράκοντα χρόνια του, τὸ στεγνὸν ἀπὸ τὰς στερήσεις καὶ τὴν βιοπάλην πρόσωπόν του, ἦτο ὁ εὐθυμότερος καὶ ὁ προθυμότερος τῶν φαντάρων ποῦ κάθε πρωῖ ἔτρεχαν εἰς τὰ γυμνάσια ἐπὶ τοῦ πετρώδους ἐδάφους, τριγύρω εἰς τοὺς καταυλισμούς.

— Ἄ! αὐτὸς ὁ πόλεμος μὲ ξαναειώνει! . . . ἔλεγε ὁ γερω-στρατιώτης, αὐτὸς ὁ ἀέρας τοῦ βουνοῦ, ποῦ ξέρω πῶς τὸν ἐκερδίασε μὲ αἷμα μοῦ δίνει νέαν ζωὴν! . . .

Ὅταν τὰ γυμνάσια ἐτελείωναν, ἐπήγαινε μόνος νὰ καθήσῃ εἰς τὸ ἄκρον τοῦ κρημνώδους βουνοῦ, ποῦ κάτω χαμηλά πρὸς τὴν κοιλάδα τῶν Πέντε πηγαδιῶν ἀπλώνετο τὸ κεντρικὸν στρατόπεδον καὶ ἐπερνοῦσαν αἱ ὄραι καὶ τὸν εὗρισκε ἡ νύκτα μὲ τὰ μάτια στυλωμένα εἰς τ' ἀπέναντι χιονισμένα ὄρη τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Χειμάρδας. Τὰ Γιάννενα δὲν τὰ ἔβλεπε γιὰτὶ ἦσαν ὀπίσω ἀπὸ τὰ βουνά, ὅμως τὰ ἐμάντευε ἡ ψυχὴ του, μὲ τὰ δικὰ τῆς μάτια ἔβλεπε καὶ ἐνοιθε ἐκεῖ κοντὰ τὴν πόλιν τοῦ Ἄλῃ-Πασᾶ καὶ τῆς Φροσῦνης.

Πολλὲς φορές ἐλησιμῶνθη καὶ τὸ συσσίτιον τὸ βραδυνὸ καὶ ἔμενε νησιτικός. Ἄλλὰ τί πρὸς τοῦτο; Ἦρκειτο εἰς τὰ ὄνειροπολήματά του ὅταν δὲ τὸ βράδυ εἰς τὴν σκηνὴν ποῦ εἶχε μετ' ἄλλων συμπίξῃ οἱ ἄλλοι διηγούντο ἱστορίες καὶ παραραμῦθια αὐτὸς ἐξερομασοῦσε ἓνα κομμάτι ψωμί, τὸ ὁποῖον εἶχε φροντίσει ὁ ἐνωμοτάρχης του νὰ μὴ τοῦ λείπῃ.

Τὴν ἡμέραν ποῦ ὁ γέρω - Χαραλάμπης εἶχε πάει γιὰ νερὸ ἐξαιρετικὴ κίνησις ἐπεκράτει εἰς τὴν σπηλὴν τοῦ ταγματάρχου ἔνθα εἰσήρχοντο καὶ ἐξήρχοντο οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν λόχων. Προφανῶς κάτι σπουδαῖον συνέβαινε καὶ δὲν ἀργήσαμε νὰ τὸ μάθωμε. Ὁ λοχαγὸς μας διέταξε συγκέντρωσιν τοῦ λόχου καὶ μᾶς ἀνήγγειλε μὲ τόνον ἐπίσημον ὅτι μετὰ μίαν ὥραν ἐπρεπε νὰ ξεκινήσωμεν. Τὴν ἐπομένην ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ἡ μεγάλη ἐπίθεσις κατὰ τῶν Πεστῶν καὶ τὸ τάγμα μας παραλαμβάνον τὸ δέκατον εὐζωνικὸν τὸ ὁποῖον κατηυλίζετο εἰς τὸ Σηροβοῦνι ἐπρόκειτο νὰ κάμῃ κυκλωτικὴν κίνησιν ἀπὸ τὸ δεξιὸν πρὸς τὸ μέρος τῶν Κατσανοχωριῶν.

"Ὅλοι ἐτρέξαμεν μὲ χαρὰν ν' ἀποσπάσωμεν τὰς σκηνάς μας καὶ νὰ συμπύξωμεν τ' ἀντίσκηνα. Ἐπὶ τέλους δὲν ἦτο ψεῦμα, ἐπρόκειτο νὰ πολεμήσωμε, νὰ πᾶμε ἔμπρός, νὰ ξεμουδιάσωμεν ἀπὸ τὴν ἐπὶ δέκα πέντε ἡμέρας παραμονὴν μας εἰς τὸ Ἄνωγι.

Ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἐφάνη ἰδρωμένος καὶ τρέχων μὲ τὰ παγούρια ἀνατιασόμενα ὁ Χαραλάμπης, ὅστις εἶχε ἰδῆ ἐρχόμενος τοὺς εὐζώνους τοῦ ἄλλου λόχου ν' ἀποσποῦν τὰς κατασκηνώσεις των καὶ ἐμάντευσε τί συμβαίνει. Ἐφθασε ταχὺς μὲ νεανικὴν ζωηρότητα, ἐπέταξε κάτω τὰ παγούρια καὶ ὤρμησε πρὸς τὸ ἀντίσκηνό του, τὸ ἐτύλιξε γρήγορα - γρήγορα εἰς τὴν κουβέρτα του καὶ ἐφορτώθη ὅλο τὸ νοικοκυριό του, πρῶτος ἐξ ὅλων προετοιμασθεὶς. Ἡδὴ ἐβοήθει καὶ τοὺς ἄλλους εἰς τὸ πέρασμα τῶν ἱμάντων τοῦ γυλιού εἰς τὸ δέσιμο τῆς τυχὸν χαλαρωθείσης καρβάνας. Ἐτρέχε ἐπάνω καὶ κάτω, πρὸς τὸ ἄκρον τοῦ βουνοῦ, διὰ νὰ ἰδῆ τί γίνεται κάτω εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ κέντρου, ἢ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ καταυλισμοῦ ἔνθα οἱ ἀξιωματικοὶ καθ' ὀμίλους συνεζήτουν.

Ἐντὸς μιᾶς ὥρας αἱ σκηναὶ ἀπεσπάρθησαν, οἱ ἄνδρες παρετάχθησαν, αἱ ἐφεδρικαὶ τροφαὶ συνεπληρώθησαν καὶ τὸ τάγμα ἐτέθη ἐν πορείᾳ μὲ τὸν λόχον μας τελευταῖον.

* Ἡ πορεία διήρκεσε συνεχῆς ἀπὸ τῆς δευτέρας μεταμεσημβρινῆς ὥρας μέχρι τοῦ μεσονυκτίου, ὁπότε ἐφθάσαμεν εἰς τὰ Σηροβοῦνια καὶ ἐσταθμεύσαμεν δύο ὥρας ἐπάνω εἰς τὸ κρυσταλλωμένον χιόνι ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐκαλύπτετο ἅπασα ἡ γύρω ἔκτασις τῶν λόφων καὶ τῶν χαραδρῶν. Ἐπειτα ἤρξισαμε πάλιν τὴν πορείαν καὶ ἐξημερώθημεν ἀπέναντι τῶν καταφύτων ἀπὸ πυκνοὺς κρῖνους λόφον τῶν Κατσανοχωριῶν, πρὸς τὰ ὁποῖα τὴν ἐβδόμην πρωϊνὴν ἤδη κατηρχόμεθα ταχέως, διότι ἡ ἐπίθεσις εἶχεν ἀρχίσει. Ἀπέναντι καὶ πρὸς τ' ἀριστερά μας, ἀδιάκοποι τυφεκοβολισμοὶ ἐπλήρουν τὴν ἀτμοσφαῖραν καὶ αἱ ἐκρηγνύμεναι ὑψηλὰ καὶ ὀπίσω μας, ἔνθα τὸ ἰδικὸν μας πυροβολικόν, ἐχθρικαὶ ὀβίδες ἐδόνουν τὸν ἀέρα.

Ὁ γέρω - Χαραλάμπης ἀκαταπόνητος πάντοτε καὶ ζωηρός, καθὼς ὅταν ἀφήσαμεν τὸν καταυλισμὸν μας, ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς ὁράσεώς του προσηροσμένη λατέρνα, ὅπως ὠνόμαζε τὸν γυλιόν, εἶχε μεταβληθῆ εἰς ζεῦγος πτερυγῶν. Τὸν εἶχα χάσει ἀπὸ τὴν ἐνωμοτιάν μου καθ' ὅλην τὴν πορείαν διότι ἤθελε πάντοτε νὰ εὐρίσκηται εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ λόχου, ἐνῶ ἡ ἐνωμοτία μας οὕσα ἐνδεκάτη ἔμενε πρὸς τὴν οὐρὰν τῆς φάλαγγος.

Εἰς τὰς δέκα ἐνῶ ὁ ἥλιος μᾶς κατέκαιε ἀνηρχόμεθα τὰ πλευρὰ τῶν Κατσανοχωριῶν καὶ ἐλαμβάνομεν μέρος εἰς τὴν μάχην. Ὁ Χαραλάμπης εἶχε γίνει μανιακός· ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι εἰς τὸ γυμνὸ ἀπὸ τὰ χρόνια κορμί του ἐφόλιαζε ψυχὴ μυθικοῦ ἥρωος. Δεκάκις τὸν ἠνάγκασα νὰ προφυλαχθῆ καὶ νὰ μὴ μὲνῃ ὀρθιος. Ματαίως· ἐκεῖνος ὡσὰν αἱ τριγύρω βομβοῦσαι σφαῖραι νὰ τὸν ἐξηγριῶνον, ἐγένετο κατακόκκινος καὶ ἀπὸ τὸν ξηρὸν λάφυγγά του ἔβγαине σπηλαιώδης, ἀγρία φωνή:

— Κοπρόσυλα! . . .

Κατά τὸ ἀπόγευμα ἐξετοπίσθη ὁ ἐχθρὸς καὶ κατεδιώχθη. Ὁ λόχος μας ὁμως διατάχθη νὰ μείνῃ ἐκεῖ καὶ τοῦτο ἔκαμε τὸν παλληκαρᾶ μας νὰ κλαίῃ ἀπὸ ἀπελπισίαν. Καὶ αὐτὸς ποῦ ὄνειρεύετο καταδιώξιν μὲ «ἐφ' ὄπλου λόγχην», αὐτὸς ποῦ ἤθελε νὰ ἰδῇ τὰ κοπερόσκυλα νὰ φεύγουν, ὅπως αὐτὸς ἔφρευε πρὸ δεκαεῖς χρόνων!...

— Ἔχομε καιρὸ Χαραλάμπη... τοῦ εἶπα διὰ νὰ τὸν παρηγορήσω. Ὅρξει νὰ ἔχῃς καὶ θὰ βαρεθῆς νὰ κνηγάς τὰ κοπερόσκυλά σου!...

— Ἀμήν!... εἶπε ὁ γέρος καὶ ἐφάνη καθησυχάσας.

Μετὰ δύο ἡμέρας ἀπὸ τῆς μάχης τῶν Πεστῶν, τὸ τάγμα μας ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἄλλων ταγμάτων διήρχετο τὴν θαυμασίαν θέσιν τοῦ Ῥεβενιουῦ, ἔνθα κατάφυτρα νερά ποῦ ἔτρεχαν ἀπὸ μίαν γωνίαν τῆς κατεστραμμένης ἀπὸ τὰ ἱερόουλα χέρια τοῦ ἐχθροῦ ἐκκλησιόσας, ἐσκιάζοντο ἀπὸ πανψηλούς πλατάνους καὶ προήλανε πρὸς τὴν Ἀετοῦράχην.

Τὸ ἀπόγευμα τοῦ Σαββάτου τῆς 1 Δεκεμβρίου, οἱ ἀνιχνευταὶ ἀνεγνώρισαν τὸν ἐχθρὸν ὀχυρωμένον ἐπὶ μιᾷ κορυφογραμμῆς, ἀπὸ τὰς πολλὰς ποῦ παράλληλοι διογκοῦνται καὶ συγκροτοῦσαι μίαν βουνώδη μάζαν ἀποτελοῦσι τὴν Ἀετοῦράχην.

Αἱ περιπολίαι μάχης συνεκρούσθησαν πρὸς στιγμὴν, ἔτρεξαν εἰς ἐνίσχυσιν δύο λόχοι τοῦ τάγματός μας, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα ἀπὸ τὴν ἀψιμαχίαν αὐτὴν ἦτο νὰ τραυματισθῶσι δύο στρατιῶται τοῦ λόχου μας καὶ νὰ μάθωμεν ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἦτον ἀπέναντι καὶ εἰς ἀπόστασιν χιλίων διακοσίων περίπου μέτρων. Τὴν νύκτα ἐκείνην τοῦ Σαββάτου ἡ διμοιρία μας ἔβγαλε τὰς περιπόλους καὶ τοὺς διπλοσκοπούς. Ὁ Χαραλάμπης ἔλαβε μέρος εἰς τὴν περίπολον καὶ ὅταν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἐπέστρεψε μαζὺ μὲ τοὺς ἄλλους ἄνδρας, μοῦ ἔλεγεν ἐμπιστευτικῶς :

— Αὐριο θᾶχωμε μεγάλο πανηγῦρι!... Ἐπλησιάσαμε ἀρκετὰ τὴν γραμμὴν τους καὶ ἐκατάλαβα πῶς εἶναι πολλοὶ οἱ βρωμόγυφτοι!...

Καὶ δὲν εἶχεν ἄδικον ὁ γέρος μας. Ἐξημέρωνε Κυριακὴ. Πρωῖ, πρωῖ ἡ μάχη ἤρχισε διὰ τοῦ λόχου μας καὶ περὶ τὴν δεκάτην ὥραν ἀπὸ τὴν γραμμὴν ὄλου τοῦ τάγματος ἀστραπαὶ ἐξώρμων μὲ δαιμονιώδη κρότον πρὸς τὴν ἀπέναντι κορυφογραμμὴν, ἔνθα ὀπισθεν ἀσφαλῶν ὀχυρωμάτων οἱ Τοῦρκοι ἡμύνοντο γενναίως. Ἀληθῶς οἱ Τοῦρκοι εἶναι ἀκαταπόνητοι ὅταν ἔχουν νὰ ὑπερασπίσων ἓνα καλὸ ὀχύρωμα καὶ ἔλεινοι ὅταν καταδιώκονται.

Ἐν τούτοις ὑπὸ τὰ τρομερὰ πυρὰ τοῦ ἐχθροῦ οἱ λόχοι διαδοχικῶς ἔκαμνον προχωρήσεις καὶ ἐκέρδιζον ἔδαφος, συντέμνοντες τὴν μεταξὺ ἀπόστασιν. Μέσα ἀπὸ τοὺς θάμνους καὶ τοὺς βράχους ἐξεπήδων ἀπὸ στιγμὴν εἰς στιγμὴν τμήματα στρατιωτῶν καὶ ἔτρεχον πρὸς τὰ ἔμπρός, ἵνα μετ' ὀλίγον πάλιν κρυβοῦν ὀπισθεν ἄλλων προκαλυμμάτων. Οὕτω ἡ προχωρήσις μας συνετελεῖτο.

Ἐπλησίαζε μεσημβρία καὶ ἡ διμοιρία μας προηγεῖτο ἔχουσα ὁμως πολλὰς ἀπωλείας. Ἦδη τέσσαρες νεκροὶ ἦσαν ἐσκορπισμένοι εἰς διάφορα διαστήματα καὶ δέκα πέντε τραυματίαι ἐστέναζον πεσμένοι καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς προχωρήσεως ἀναμένοντες τοὺς τραυματιοφόρους καὶ ὁμως ἡ ἔφοδος δὲν εἶχε γίνεαι ἀκόμη. Ὁ Χαραλάμπης πρῶτος πάντοτε εἰς τὸ σύνθημα τοῦ διμοιρίτου ἐξώρμα πρὸς τὰ ἔμπρός καὶ σὰν σκύλλος ποῦ μὲ τὸ κεφάλι κάτω τρέχει ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ θηράματος, ἔτρεχε σκυφτά, εὗρισκε μίαν κατάλληλον θέσιν καὶ πρὶν ἀκόμη ξελαχανιάσῃ, ἤρχιζε τὸ τουφεκίδι.

Ἦτο ξεσχισμένος ἀπὸ τὰ πυκνὰ ἀγκαθωτὰ πρινάρια ποῦ ἔκοπτον τὸν δρόμον του, αἵματωμένος εἰς τὰ χέρια ἀπὸ τῆς κοφτερῆς πέτρας ὅπου ἔπιπε πρη-

νής. "Όταν καμμιὰ φορὰ ἐξαπλωμένοι οὕτω ὑπεχρεοῦτο νὰ μένη πολλήν ὥραν, ἐγέλα καὶ ἐφώνησε :

— Μὰ τί διάολο θὰ νυκτώσουνε ἔτσι!... Δὲν ἔχω σκοπὸ νὰ πλευριτώσω!...

"Όταν δὲ ὁ διμοιρίτης διέτασσε νέαν προχώρησιν, ὁ Χαραλάμπης ἐτινάσσετο ὄρθιος καὶ ἔλεγε πρὸς τοὺς ἄλλους :

— "Όρίστε παιδιά νὰ πάρετε κ' ἄλλο φασκόμηλο!...

Κατὰ τὸ ἀπόγευμα εἰς τὰς τέσσαρας διετάχθη ἡ ἐφοδος μετὰ τὴν λόγην. Ἀπὸ τὰ βραχάκια, τῆς πέτρας, τὰ χανδάκια, τοὺς λάκκους ἐξώρμησαν τότε ὡς μαινόμενοι καὶ κορυβαντιῶντες οἱ εὐζωνοὶ, μετὰ σφουρίγματα, μετὰ ἀλαλαγμοὺς πρὸς τὰ ὄχρωματὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἤδη κατόπιν τῆς φθορᾶς, ἦν ὑπέστη ἀπὸ τὸ πυροβολικὸν καὶ τὸ λυσσαλέον πῦρ τῶν ἐπιτιθεμένων, ἐτρέπετο εἰς ἀτακτον φυγὴν. Ἐπρεπε νὰ ἰδῆ κανεὶς τότε τὸν γέρω-Χαραλάμπη! Προσῆρμωσε τὴν λόγην εἰς τὸ ὄπλον του, ἔκανε τὸν σταυρὸν του καὶ τὴν ἐφίλησε ἔπειτα ἀνορθώθη καὶ τὸ μεσόκοπο σῶμά του ἐτενύθη, ἐκάμφθη ὀλίγον ἔπειτα πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ ἐτινάχθη ἔξω ἀπὸ τὸν βράχον τοῦ ὡσὰν ἐλαστικὴ σφαιρα. Τὰ πρινάρια καὶ οἱ σχοῖνοι ποῦ ἠμπόδιζον τὸν δρόμον του ἔφευγον ὑπὸ τοὺς πόδας του, οἱ ὅποιοι ἔκαμον νεανικὰ ἄλματα καὶ ὁ γέρος κατῶρθωνε νὰ εὐρίσκειται εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν. Τριγύρω ἡ ἔκτασις συνεταράσσετο ἀπὸ τὸν μανιώδη τυφεκοβολισμὸν τῶν ἀντιτασσόντων ἀκόμη κάποιαν ἄμυναν Τούρκων καὶ ἀπὸ τὸν φοβερὸν βομβαρδισμὸν, τὸν ὅποιον ἤδη εἶχον ἀρχίσει τὰ πυροβολεῖα τοῦ Μπιζανίου, ἵν' ἀνακόψωσι τὴν καταδίωξιν τοῦ Τουρκικοῦ πεζικοῦ. Τεράστιοι ὄγκοι χώματος καὶ λίθων ἐξετινάσσοντο ὑψηλὰ ἀπὸ τὰς ὀβίδας τῶν τοπομαχικῶν καὶ πάντοτε σχεδὸν ὑπὸ τὰ χῶματα καὶ τοὺς λίθους ἀνεπέδων οἱ εὐζωνοὶ ἢ οἱ φαντᾶροι μετὰ ζητωκραυγὰς καὶ μυκτηρισμοῦς, ποῦ ἐκυριάρχουν τῶν στεναγμῶν τῶν διαμελισθέντων.

Ἡ ἀγρία συμφωνία τῶν σφαιρῶν, ποῦ σὰν ἄπειρες μέλισσες ἐπερνοῦσαν ἀόρατες τριγύρω, ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι, μέσα ἀπὸ τὰ πόδια, μαστιγώνουσι τὰ πρινάρια, ξεφλουδίζουσι τοὺς βράχους, ποῦ ἴσθην κάθε μίαν ὁ θάνατος εἶχε κρυβῆ, ἐξηγρίωνε περισσότερον τοὺς γενναίους ἐκείνους ἄνδρας, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἤδη εἶχον μείνει ὀπίσω νεκροί, ἐξαπλωμένοι στὴν ἔκτασι ποῦ τόσους αἰῶνας τώρα γι' αὐτὴν εἶχε δύσει ἡ ἐλευθερία καὶ τώρα ἀνέτελλε λαμπρόστολη μετὰ πορφύραν βαμμένην μετὰ ποταμοὺς αἵματος.

Καὶ ὅμως τίποτε δὲν συνεχράτει τὴν ἀνθρωπίνην ἐκείνην θύελλαν. Οἱ στεναγμοὶ τῶν τραυματισμένων, τὰ ξεψυχίσματα τῶν ἀποθνησκόντων, τὸ αἶμα ποῦ ἔτρεχε καὶ ἔβαφε τῆς πέτρας καὶ τὸ χῶμα ἦσαν πινελιὲς ποῦ ἴσθον τεράστιον ἐκείνον φρικτὴν πίνακα ἦτο τὸ μικρότερον ποῦ ἴσθον νὰ προσέξῃ κανεὶς. Μετὰ ἐν τέταρτον τρομερὸν, τέταρτον ποῦ ὁ χάρος μετὰ τὴν δόξαν κατέγραφον ἀδελφωμένοι τὴν πλουσίαν τῶν συγκομιδῆν, οἱ Τούρκοι εἶχον τραπῆ εἰς φυγὴν καὶ κατεδιώκοντο.

Ἀπὸ τινων στιγμῶν εἶχα χάσει ἀπὸ κοντὰ μου τὸν γέρω-Χαραλάμπη, ποῦ ἀκούραστος, τρελλὸς ἀπὸ χαρὰν, ἔτρεχεν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν μυκτηριζῶν τὸν τριγυρίζοντα θάνατον καὶ ἐνόμισα ὅτι ἔμεινε ὀπίσω δαγκάνων τὸ χῶμα. Ἄλλ' ἠπατώμην, διότι στρέφων μίαν στιγμὴν ἕνα βράχον, εὐρίσκα διπλα μου τὸν γέρω, πάντοτε τρέχοντα καὶ γαυριῶντα ἀπὸ πολεμικὸν μένος.

— Ἄ! Δὲν ἠλπίζα ποτέ μου νὰ τύχω σὲ τέτοιες στιγμῆς!... Τώρα ποῦ εἶδα τοὺς γύφτους αὐτοὺς νὰ φεύγουν, ἄς πεθάνω... Νομίζω πῶς δὲν ἔχουν ἄλλο τίποτε καλλίτερον νὰ ἰδοῦν τὰ μάτια μου!...

Ἐλεγεν ὁ ἡττημένος τοῦ 97 καὶ ἔκλαιε καὶ ἐγέλα... .

Πρὸς τὸ δειλινὸν εἰσήλθομεν τροπαιοῦχοι εἰς τὸ Λοζέτσι καὶ ἀφοῦ ἐπήραμε νερὸ ἀνήλθομεν πρὸς τὸν ὑπεράνω αὐτοῦ λόφον, ἵν' ἀναπαυθῶμεν ἐπ' ὀλίγον. Ὁ γέρος τότε ἐξηπλώθη ἐπάνω εἰς τὰ χόρτα, ἐξηντημένος πλέον ἀπὸ τοὺς ὑπερβολικοὺς κόπους. Εἰς τὸ πρόσωπόν του ὅμως καὶ τὰ μάτια του ποῦ ἦσαν καρφωμένα εἰς τὸν οὐρανόν, ἔνθα ἄπειρα ἀστέρια ἤδη τὸν ἐφώτιζαν, ἐφανερώοντο ἡ πεῖθ ἀφάνταστη χαρὰ, ποῦ μπορεῖ νὰ αἰσθανθῇ καρδιὰ ἀνθρώπου... .

Ὁ Χαραλάμπης μποροῦσε νὰ πεθάνῃ τώρα εὐχαριστιμένος! Εἶχεν ἰδῆ ἀπὸ τῆς τελευταίας κορυφογραμμῆς τῆς Ἀετοῦράχης, ἔνθα εἶχε φθάσει καταδιώκων τὸν ἐχθρόν, τὰ *Γιάννενα*, τὸ κάστρο καὶ τὴν λίμνην τους!... .

Μετὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην νίκην ἤρχισε μίᾳ ἐβδομάς συνεχοῦς ἀγῶνος. Τὸ τάγμα μας ἠγαγκάσθη μαζὺ μὲ τὸν ἄλλον στρατὸν νὰ ὑποχωρήσῃ τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ νὰ δχυρωθῇ ὀπίσω εἰς ἄλλας θέσεις, γιατί ἡ μέθη τῆς μεγάλης ἐκείνης νίκης μᾶς εἶχε παρασύρει εἰς ἐπιφυλαεῖς θέσεις καὶ πολὺ πλησίον εἰς τὰ φλογισμένα στόματα τοῦ δράκοντα. Εἶμεθα ἀκόμη πολὺ ὀλίγοι, ὥστε ν' ἀντιμετωπίσωμεν ἀπὸ κοντὰ τὸ τρομερὸ *Μπιζάνι*, ποῦ ἀπὸ τὴν Κυριακὴ ἐκείνην, ἐσκόρπιζε εἰς ὅλες τῆς κορυφογραμμῆς καὶ τῆς χαράδρας πῦρ καὶ σίδηρον.

Ἐνθυμοῦμαι καὶ σήμερον τὴν πένθιμον ἐκείνην πομπὴν τοῦ προτοῦ ἀκόμη ἐξημερώσει ἐξελίσσεται εἰς τὰ πλευρὰ τῆς Ἀετοῦράχης. Λόγοι στρατηγικοὶ καὶ ἀμυντικοὶ ὑπηγόρευον τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν προχωρημένων θέσεών μας, τοῦτο ὅμως δὲν ἠλάττωνε τὴν λύπην τοῦ στρατοῦ, ὅστις ἐβλεπεν εἰς τὴν πρὸς τὰ ὀπίσω κίνησιν ἐκείνην, τὴν ὑποχώρησιν.

Εἰς τὴν οὐρὰν τοῦ λόχου τώρα ὁ Χαραλάμπης ἠκολούθει σκυφτὸς καὶ περίλυπος, μὲ τὸ αἶπλον ἐπὶ τὸσας ἡμέρας πρόσωπόν του ὠχρὸν ὡς ὁ θάνατος· πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν προηγήτο τοῦ λόχου τρέχων πρὸς τὴν νίκην, τώρα τελευταίως ἔσυρε τὰ κουρασμένα πόδια του εἰς τὴν πορείαν ἐκείνην, ἡ ὁποία τοῦ ὑπενθύμιζε παλαιὰς ἡμέρας ἠθικῆς καταπτώσεως... . Ποῦ καὶ ποῦ ἀνεστέναζε στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω ἔνθα κάτω χαμηλὰ τὸ Λοζέτσι ἦτο σκεπασμένο μὲ μαύρους καπνοὺς· τὸ χωρίον ἐζεῖνο ποῦ μὲ χαρμωσοῦνος κωδωνισμοὺς καὶ φωνῆς εἶχεν ὑποδεχθῆ τοὺς ἐλευθερωτάς του τὴν Κυριακὴν, τώρα ἐκαίετο ἐγκαταλειφθὲν ἀπὸ τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους του, οἱ ὅποιοι ἔφευγον πρὸ τοῦ ἐπιδραμόντος ἀγρίου ἐκδικητοῦ. Δὲν ὠμίλει πλέον ὁ Χαραλάμπης, δὲν ἐγέλα καὶ ὅταν μετὰ μίαν ὥραν πορείας πρὸς τὰ ὀπίσω ὀχρωώθημεν εἰς τὰς νέας θέσεις, ὁ γέρω -στρατιώτης ἐσοριάσθηκε ὀπίσω ἀπὸ μίαν ξηρολιθίαν ποῦ ἔτοι μηχανικῶς ἔκτισε σὲ ὀλίγα λεπτά καὶ δὲν ἄνοιξε τὸ στόμα του πλέον. Καὶ ἤρχισαν οἱ τρομεροὶ νυκτερινοὶ αἰφνιδιασμοὶ καὶ αἱ ἐπιθέσεις τῆς ἡμέρας, μὲ συνοδείαν τὸ φοβερὸν πῦρ τῶν πυροβολείων τοῦ Μπιζανίου, ἀδιάκοπον, ἀνεξάντλητον.

Ὁ ἐχθρὸς εἶχε θρασυνθῆ καὶ ἀνανεοῦμενος καθ' ἐκάστην ἐπιτίθετο μὲ μεγαλειτέραν σφοδρότητα κατὰ τῶν ὀλίγων ὑπερασπιστῶν τῆς Ἀετοῦράχης, οἱ ὅποιοι ἔπρεπε πάσῃ θυσίᾳ νὰ παραμείνουν εἰς τὰς θέσεις των μέχρις ὅτου ἔλθουν αἱ ἐνισχύσεις καὶ τὰ πυροβόλα.

Ἐπρεπε μὲ πᾶσαν θυσίαν νὰ διατηρηθοῦν αἱ θέσεις, καὶ εἰς τὴν θυσίαν ταύτην ὁ λόχος μας προσέφερε ὀλοκαυτώματα πλούσια. Ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν κατὰ τὰς φοβερὰς ἐκείνας πρώτας ἡμέρας τοῦ Δεκεμβρίου, ὀπίσω ἀπὸ τὰ πρόχειρα προχώματα τάφοι ἠνοιγόnton βιαστικὰ - βιαστικὰ καὶ γενναῖοι στρατιώται ἐσκεπάζοντο μὲ τὸ χῶμα ποῦ ἀκόμη ἦτον ὑγρὸν ἀπὸ τὸ αἷμά τους!... .

